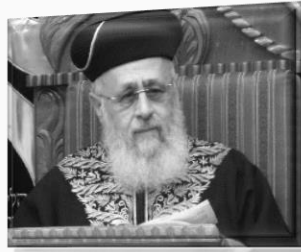

השבועי

השבעה

שיעורו השבועי של מרן הראשון לציון הרב הראשי לישראל אב"ד בביה"ד העליון
הגאון הגדול רבינו יצחק יוסף שליט"א נשיא מועצת הרבנות הראשית לישראל

השיעור הועבר במוצאי שבת קודש פרשת צו תש"פ

הלכות פסח

זמן הקידוש בשבת ובלייל הסדר. שומע כעונה בקידוש. חשש יין נסך בקרובי משפחה רחוקים. חיוב הנשים בארבע כוסות. לא מברכים על ארבע כוסות. רוב יין. דין הסיבה. מנין כזיתות המצה שיש לאכול בלייל הסדר. כמה הוא שיעור כזית. הולכים לפי משקל ולא לפי נפח. תפלת חג ביחיד בצל ה'קורונה'

בזמן הזה מדאורייתא, ואפילו הכי אנחנו לא ממתנינים לספור את העומר בזמן רבינו תם, אלא סופרים מיד בצאת הכוכבים, כמו שפסק מרן (סי' תפט סעי' ב): והמדקקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים, וכן ראוי לעשות. וגם אנחנו שנוהגים כהגאונים (הובאו בשו"ת מהר"ם אלשקר סימן צו) שהיו עוד לפני למעלה מזאלף שנים, שהשקיעה היא השקיעה הנראית לעינינו, ושלוש עשרה וחצי דקות זמניות לאחריה הוא זמן צאת הכוכבים, לא ממתנינים יותר מצאת הכוכבים הזו. ואדרבה, יש ענין לספור מיד בצאת הכוכבים, לקיים מאמר הפסוק "תמימות תהיינה". ורק במוצאי שבת וכיפור ויום טוב מחמירים כרבינו תם, כי הוא איסור לאו, ויש בזה ספק איסור כרת או ספק איסור סקילה.

תוספת שבת מפלג המנחה

ד. בכל שבת משבתות השנה, ניתן להתפלל מנחה וערבית של ליל שבת מוקדם מפלג המנחה, וללכת לבית ולקדש, מדין תוספת שבת, להוסיף מחול על הקודש, וכבר כתב הרדב"ז (סי' אלף תפו) שכולם מודים שדין תוספת שבת הוא דאורייתא. אמנם אין זה מדויק, האור זרוע (ח"ב הל' ערב שבת ס' יד) כתב בשם רבינו תם שתוספת שבת מדרבנן, וכן הביאו המרדכי (מגילה רמז תשצח) והמאירי (ר"ה טו), אבל רוב ככל הראשונים סוברים שתוספת שבת מדאורייתא.

כזית לחם אחר צאת הכוכבים

ה. יש אומרים שהמקבל שבת מוקדם ומקדש קודם צאת הכוכבים, צריך לאכול עוד כזית לחם אחר צאת הכוכבים, וכך כתבו המגן אברהם (סי' רסז ס"ק א) התוספת שבת (סק"ג), הבית חדש (ר"ס תעב), והמשנה ברורה (סי' רסז סק"ה). וטעמם, כי איך יצא ידי חובת סעודת שבת ביום ששי, הרי דין שלש סעודות למדנו ממה שנאמר בפסוק (שמות טו, כה) "אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאוהו בשדה", שלש פעמים "היום", ואם כן כל השלש סעודות צריכות להתקיים ביום שבת. ואמנם יכול להוסיף מחול על הקודש, אבל זה רק לענין קדושת השבת שאסור בעשיית מלאכה, ומכל מקום עדיין במציאות הוא יום ששי. ואולם מדברי מרן השלחן ערוך (סימן רסז סעי' ב) משמע שיוצאים ידי חובה גם

מצוותם משתחשך

א. אמרו במשנה ריש פרק ערבי פסחים (פסחים צט:): ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. התוספות שם (ד"ה עד שתחשך) הביאו בשם התוספתא, שקרבן פסח ואכילת מצה ומרור מצוותן משתחשך, משום שהוקשו מצה ומרור לקרבן פסח, שנאמר בתורה בפרשת בא (שמות יב, יח) "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות על מרורים יאכלוהו". מכאן לומדים, שכל מצוות ליל הסדר - בין החיוב דאורייתא של אכילת מצה ובין חיובי דרבנן שהם ארבע כוסות ומרור וכורך וכו' - מצוותם משתחשך, כלומר מצאת הכוכבים, וכך ביאר הט"ז (סי' תעב ס"ק א). לכן יש להקפיד לא לעשות קידוש - שהיא הכוס הראשונה מארבע כוסות, כמו שביאר המג"א (סי' תעב ס"ק א) - קודם צאת הכוכבים.

זמן הקידוש

ב. אדם שסיים תפלת ערבית מוקדם לפני צאת הכוכבים, יכול בינתיים לשבת בשלחן, לסדר את הדברים, לשיר מעט שירים, קדש ורחץ... ואת הקידוש יתחיל בצאת הכוכבים. וכך פסק לנו מרן השלחן ערוך (סימן תעב סעי' א). אם עשו קידוש בלייל הסדר מזמן פלג המנחה שהוא שעה ורבע זמניות קודם צאת הכוכבים, כיון שהוא מדרבנן בדיעבד יצאו ידי חובה, והוא הדין שיש להקל בזה לזקנים או חולים שיש להם צורך. אבל בדרך כלל יש להמתין לכתחילה עד צאת הכוכבים. גם את סיפור יציאת מצרים יש לספר בלילה אחר צאת הכוכבים, ובדיעבד אם סיפר קודם לכן, יחזור על כמה קטעים בלילה.

זמן רבינו תם

ג. אין צורך להקפיד להמתין לזמן רבינו תם, גם אנחנו שמחמירים לא לעשות מלאכות דאורייתא בצאת שבת ויום טוב עד צאת הכוכבים לרבינו תם, זה לאו שהוא ספק כרת, אבל במצות עשה לא מחמירים. תראה למשל בדין ספירת העומר, דעת הרמב"ם (פ"ז מהלכות תמידין ומוספין הכ"ד) הראב"ה (באבי בעורי סימן תקכו), האור זרוע (סימן שכט), ואולי גם ספר החינוך (ע' באה"ל סי' תפט ס"א ד"ה לספור), ועוד, שספירת העומר גם

בסעודה שאוכלים מפלג המנחה, כי כיון שהוסיף מחול על הקודש, אצלו היא שבת גמורה לכל מילי. מי שרוצה להחמיר לאכול קזית אחר צאת הכוכבים תבוא עליו ברכה, אבל מעיקר הדין אין צורך להחמיר, שהרי קיבלנו הוראות מרן. אולם בליל הסדר יש דין מיוחד, שצריך לקיים את מצוות הלילה מצאת הכוכבים, וכמבואר לעיל.

פיוט קדש ורחץ

1. מנהגנו להתחיל את הסדר בנגינת הפיוט קדש ורחץ כרפס יחץ וכו', ושרים אותו בכמה מנגינות. הפיוט הזה מיוחס לרש"י שהיה לפני כתשע מאות שנה, ויש שמייחסים אותו לרבי שמואל מפליזא מבעלי התוספות, ופיוט זה הובא באבודרהם (בסדר ההגדה). המהר"ם מרוטנבורג ורבי יוסף טוב עם כתבו פיוט דומה, וכל מטרת הפיוטים הללו, שאדם יזכור את הסדר ולא יהפוך אותו ולא ידלג.

קדש

2. הקידוש בליל הסדר הוא הכוס הראשונה מארבע הכוסות. לפני הקידוש, כל אחד ואחד מוזג כוס לחבירו¹ דרך חירות, ובעל הבית מקדש בקול רם ומברך שהחיינו ומוציא את בני הבית ידי חובה מדין שומע כעונה, ואפילו שכל אחד כוסו בידו לא יקדשו בעצמם, כי על ידי שמצטרפים אליו מקיימים "ברוב עם הדרת המלך", וכמו בכל שבת. וכשגומר את הקידוש, עונים אמן על ברכתו, ויושבים ושותים את הכוס בהסיבה.

שומע כעונה בברכה ארוכה

3. הרא"ש בתשובה (כלל ד סימן ט) כתב, שכל אחד צריך לומר בעצמו ברכת "יוצר" ולא יצא ידי חובה מאחר, כי זו ברכה ארוכה ויש חשש שלא ישמע היטב, ויפסיד מילים ולא יוצא ידי חובה. מרן השלחן ערוך (סי' קפג סעיף ז) לומד מדברי הרא"ש, שהוא הדין לברכת המזון שהיא ברכה ארוכה המורכבת מארבע ברכות, כל אחד ואחד יברך בעצמו. החכם צבי (סימן קסח) - היה לפני למעלה מ-300 שנה - כתב, שלא יברך אלא מי שהכוס בידו. ולכן בכל שבת בעל הבית שאוחז הכוס בידו הוא מברך, ולפי זה לכאורה בליל הסדר שלכל אחד כוס בידו, כל אחד יקדש לעצמו. וכך באמת הביא החיד"א בברכי יוסף (סי' רצה) בשם ספר יש נוחלין (פ"ה הגהה לט עמ' קפז-קפו). אבל למעשה כיון שברכת הקידוש היא ברכה קצרה, אין מניעה שיצאו ידי חובה מבעל הבית אף בליל הסדר, ואדרבה, יהיו יחיו את המעלה של "ברוב עם הדרת מלך".

חציו באמירה חציו בשמיעה

4. יש עדות מסוימות שנוהגים לומר בפיהם את הקידוש עם בעל הבית, אלא שאת תחילת הקידוש "ברוך אתה ה'" ואת סוף הקידוש "ברוך אתה ה' מקדש ישראל והזמנים" שומעים ממנו ומתכוונים לצאת ידי חובה. אבל עדיף לשנות את המנהג הזה, כי יש בו בעיה הלכתית שמקדשים חציו באמירה חציו בשמיעה. אמנם הגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה סימן ז) סובר שמועיל לצאת ידי חובה חציו באמירה חציו בשמיעה, וכנראה אותן עדות סמכו עליו, אולם בשו"ת רב פעלים (ח"א ח"א סימן י"ד ועוד) עורר על כך, והביא ראיה לדבריו מהשלחן ערוך (סימן קצד סעי' ג) שכתב: שלושה שאכלו כאחד ואין אחד מהם יודע כל ברכת המזון, אלא אחד יודע ברכה ראשונה ואחד השניה ואחד השלישית, חייבים בזימון, וכל אחד יברך הברכה שיודע, והשנים האחרים ישמעו ממנו ויצאו ידי חובה, אבל לחצאין אין לברך, כלומר שאם אף אחד מהם לא יודע אפילו ברכה

אחת, כי אם חצי הברכה, אין לברך, כי אין ברכה אחת מתחלקת לשתיים. ע"כ. ומשמע שחציו באמירה חציו בשמיעה לא יוצאים ידי חובה. וכך כתבו גם המשנה ברורה (בביאור הלכה סימן רע"ב ד"ה דאיתקש) והחזון איש (סי' י"ז סק"ו) ועוד כמה אחרונים, ולכן אין לנהוג כך, אלא ישמעו את כל הקידוש מתחילתו ועד סופו מבעל הבית, ויצאו בזה ידי חובה.

לשליש ולרביע לא שמענו

5. בליל הסדר - והוא הדין בכל שבת - אם המקדש בולע מילים, כגון שהוא זקן מאוד, או שהוא מגמגם, אי אפשר לשמוע ממנו ולצאת ידי חובה, ולכן כל אחד ואחד יקדש לעצמו בלחש, ואף שלא מחזיקים כוס, ברכתם חלה על הטעימה שטועמים מהיין. והוא הדין בהבדלה.

יין נסך בקרובי משפחה רחוקים

6. אם יש מבני הבית שאינם שומרי תורה ומצוות², מה יעשו בליל הסדר, האם יש לחוש שהיין שם נעשה יין נסך או לא. האור זרוע (ח"ב סי' ס"ט) מביא בשם בעל הלכות גדולות (הל' שחיטת חולין דף קכו) - לפני כ-900 שנה - שמומר שהוא מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי לכל דבר, ועושה יין נסך במגעו³, ואם שחט אפילו שחט כהוגן שחיטתו פסולה. וכן כתבו הרשב"א (בתשובה ח"א סימן קע"ט), הריב"ש (סימן ד), התשב"ץ (ח"ג סימן שי"ב), וכן פסק מרן הבית יוסף (י"ד סימן קי"ט), וכך העתיקו כל האחרונים. בשו"ת בנין ציון החדשות (סימן כג) כתב, מחלל שבת בפרהסיא כגון שנוסע או מעשן בשבת, אבל הוא מסורתי שמתפלל מידי פעם בשבת ואינו רחוק לגמרי ואין לו שנאה לדת, בדיעבד מותר לשתות מהיין שמזג ומבאר זאת על פי דברי רש"י (חולין ה'). שכתב, שהטעם שאין לשתות מיינו של מחלל שבת, כי אינו מאמין במעשה בראשית, כי השבת היא שורש האמונה שלנו, לידע שהעולם מחודש על ידי אדון הכל, כי הקב"ה ברא את העולם בשישה ימים ונח ביום השביעי, כמו שכתב המשנה ברורה (בהקדמתו להל' שבת) בחומר הדין של מחלל שבת. כלומר, מה שנאמר על מחלל שבת שיינו נעשה יין נסך, הכוונה אדם שאין לו דת ולא דין, לא שבת ולא כיפור, אבל מי שמדי פעם בא ומתפלל ובוים כיפור גם מגיע, ואומר בתפלתו "זכר למעשה בראשית", מראה שהוא מאמין בקב"ה, ורק "תאוות ליבו נתת לו", הולך אחר תאוות ליבו, לנסוע לים בשבת ולאכול במקומות לא כשרים, אבל עדיין אינו כופר בבורא עולם, לכן יינו לא נעשה יין נסך.

דעות הפוסקים

7. הרבה מגדולי האחרונים הסכימו עם דברי שו"ת בנין ציון, מהם הגאון האחיעזר (ח"ג סי' כה) - היה גדול הדור לפני כמה עשרות שנים, הגאון רבי יצחק שמלקיס בשו"ת בית יצחק (ח"ב קו' אחרון סימן כג), הגאון המהרש"ם (ח"א סימן קכא) - היה גדול הדור לפני כמאה שנה, הגאון הרב הרצוג - הרב הראשי השני במדינה - בשו"ת היכל יצחק (סימן ב), רבינו יוסף חיים בשו"ת רב פעלים (ח"ג סימן יב), הגאון רבי משה פינשטיין (ח"א סימן לג), ראב"ד העדה החרדית הגאון רבי יצחק ווייס בשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סימן כה). ובאמת הגאון ממונקאטש במנחת אלעזר (ח"א סי' עד) חולק בכל תוקף, כי סוף סוף האדם הזה מחלל שבת בפרהסיא, ואיך אפשר להתיר את יינו. אבל למעשה אפשר לסמוך על להקת גדולי האחרונים שהזכרנו, להתיר יין של מחלל שבת שהוא מאמין בבורא עולם ומתפלל מידי פעם. אם בעל הבית יגיד לקרוב משפחתו: אני לא שותה ממה שמזגת, זה יין נסך! במקום ליל הסדר יהיה אי סדר, ה' ירחם, לכן בדיעבד יסמוך על הפוסקים הללו וישתה מהיין.

¹ מחלל שבת שמזג יין, מה שמזג נעשה יין נסך, ומה שנשאר בבקבוק לא נחשב יין נסך, ולהבדיל הוא הדין במוסלמי, אבל נוצרי שעובד עבודה זרה ומאמין בשילוש, גם מה שמזג וגם מה שנשאר בבקבוק נעשה יין נסך, מדין ניצוק חיבור.

¹ השנה עושים ליל הסדר באופן מצומצם, כל אחד עושה ליל הסדר עם בני ביתו ולא מביאים אורחים, על פי הוראות משרד הבריאות, שכל הוראותיהם כמו הוראות הלכתיות.

² לצערנו הרב, יש מציאות שאדם גידל בן, שלח אותו לתלמוד תורה ולישיבה, וכנראה היו לו מכשרים לא טובים, או חברים לא טובים, והוא התקלקל ונעשה מחלל שבת, ה' ירחם.

מחלל שבת בזמננו

יג. הגאון רבי דוד צבי הופמן בשו"ת מלמד להועיל (חיו"ד סימן נב) כתב שיש לו קבלה מרבתינו, שמה שאמרו מחלל שבת בפרהסיא דינו כגוי לכל דבר, הוא בזמן שישאל היו על אדמתם, כולם היו יראי שמים שנוהגים על פי התורה וההלכה, כולם היו שומרים שבת כהלכתה, ומי שהיה מעז לבוא ולחלל שבת בפרהסיא, היה מוציא עצמו מכלל ישראל, זו עזות מצח וחוצפה! אבל בדורנו זה - כך אמר בדורו וכל שכן בדורנו - שבעונות הרבים פשתה המספחת, ורבים מעמי הארץ מחללי שבת, ואפילו תופסים מעמד כראשי רשויות וכדומה, חילול שבת לא נראה בעיני ההמון כדבר חמור ביותר שתאמר שהוא יצא מכלל ישראל ודינו כגוי, ולכן בזמננו אפשר להקל לשתות מיינו של מחלל שבת.

תינוק שנשבה

יד. יש לצרף להתיר גם מה שכתב הגאון החזון איש (יו"ד סי' ב אות כח) שמומר הוא מי שאינו אנוס, אבל על האנוס כבר כתב הרמב"ם (פ"ג מהלכות ממרים ה"א), שבניהם ותלמידיהם של הצדוקים, שהדיחו אותם אבותיהם, ונולדו בין הצדוקים, הרי הם כתינוק שנשבה בין הגוים, שהרי הוא כאנוס, ואף על פי ששמע אחר כך שהוא יהודי, וראה מנהג היהודים ודתם, הרי הוא כאנוס, מאחר שגידלוהו על פי טעותם וכו'. לפיכך ראוי להחזירם בתשובה ולמשכם בדברי שלום, עד שיחזרו לאיתן התורה. ולכן אם מחלל שבת בפרסהי עבר תאונה בשבת ונפצע, אנו מצווים להחיותו ואף לחלל שבת בשביל הצלתו, ולהזמין אמבולנס ורופא בשבילו. וכאמור, בזמנים עברו מחלל שבת היה צריך להיות עז פנים, אבל היום זה לא כך. ולכן גם המגיע לחתונה וחילוני מזוג לו יין, אם הוא יודע שהחילוני הזה אינו אפיקורוס והוא מתפלל מידי פעם, יסמוך על ההיתר.

יין מבושל ומפוסטר

טו. חכם עינינו בראשו, אם הוא יודע שיש מחלל שבת בבני ביתו, שיביא לליל הסדר יין מבושל או מיץ ענבים מבושלי, ובזה אין חשש יין נסך, ומותר שהקרוב משפחה המחלל שבת ימזוג לו את היין לכתחילה, בפרט אם הוא מאמין בבורא עולם ומידי פעם מתפלל. גם נחלקו מהו יין מבושל, יש אומרים שצריך להתאדות בבישול, ויין מפוסטר שמבשלים בשבעים או שמונים מעלות היין לא מתאדה. ויש חולקים וסוברים שגם יין מפוסטר דינו כמבושל. ובצירוף הסברא שאפשר להקל במאמין ומתפלל אפילו שהוא מחלל שבת, מותר שימזוג לו את היין המבושל והמפוסטר.

נשים חייבות בארבעה כוסות

טז. יש לשים לב, גם הנשים חייבות בארבעה כוסות, אבל לא צריכות לקחת כוס גדולה ולשתות הרבה יין, יכולות לשתות מיץ ענבים. וגם גברים, מי שקשה לו לשתות יין ואם ישתה שתיים שלוש כוסות ראשו יכאב וכל הסדר ילך לאיבוד, ישתה מיץ ענבים. ובכל כוס ימזוג שיעור של רביעית יין - כ-81 גרם, וישתו רוב רביעית.

"על מצות ארבעה כוסות"

יז. אנחנו לא מברכים על מצות ארבעה כוסות שהיא מצוה מדרבנן, כי הכוס הראשונה היא כוס הקידוש ולא ניכר שהיא לשם מצות ארבעה כוסות, ומכיון שמצוה זו לא ניכרת לא מברכים עליה. ועוד, שלא מברכים על מצוה שלא ניכר שהיא נעשית לשם פעלה - לשם הקב"ה, אולי הוא שותה את היין כי הוא אוהב יין ולכן שותה עוד כוס ועוד כוס... וממעשהו לא ניכר ששותה לשם מצוה.

מצוה שאינה ניכרת

יח. לפי זה נבין מדוע לא מברכים על מצות צדקה, בא עני ומבקש צדקה, עושה "פותח את ידך"... והנותן יתחיל - לשם יחוד קודשא בריך הוא... אשר קידשנו במצוותיו וצונו על מצות צדקה... בינתיים העני ילך ותהיה ברכה לבטלה... כיון שלא ניכר שמצוה זו לשם פעלה, כי גם אלו שאינם יהודים, כשרואים עני מרחמים עליו ונותנים לו צדקה. לכן גם לא מברכים על אכילה בערב כיפור, למרות שבכל אכילה שאוכל ביום זה מקיים מצוה דאורייתא, כי לא ניכר שהמצוה נעשית לשם פעלה. וכן לא מברכים על מצות קימה לאדם זקן "מפני שיבה תקום", או קימה לתלמיד חכם "והדרת פני זקן", זה שקנה חכמה (קידושין לב:), או קימה לגדול הדור שכולם הולכים אחר הלכותיו וצריך לעמוד לו ממרחק כמלוא עיניו, או על מצות כיבוד אב ואם, אביו מצווה: תכין לי כוס קפה, יאמר לו חכה, לשם יחוד... בינתיים הקפה יתקרר... כל אלו המצוות לא מברכים עליהם, כי לא ניכר שעושה אותן לשם מצוה.

רוב יין

יט. למצות ארבעה כוסות יש להביא יין אמיתי, אם שתה ארבע כוסות בין שרובו מים לא יצא ידי חובת המצוה, חבל שבמקום ארבע כוסות יין ישתה ארבעה כוסות מים... חבל להפסיד מצוה יקרה זו שמגיעה פעם בשנה. כל אחד ישאל את רבו מהו ההכשר הטוב ביותר, ואיזה יין או מיץ ענבים רובו יין. כידוע, לדעת הרמ"א (סימן רד סעיף ה) ניתן להקל שעל 17% יין והשאר מים מברכים "הגפן", ומקורו מדברי המהר"ל (סימן קנג). אבל מדברי מרן השלחן ערוך (שם) נראה שלא סובר כך, כי כתב ששיעור המזיגה יהיה כדרך שמוזגים יין באותו מקום. מי מוזג יין ברוב מים! מי מביא לאורחים חשובים גביעים עם יין שרובו מים! הם לא יגעו בזה... לפי דעת מרן השלחן ערוך מי שיברך על יין שרובו מים ברכת הגפן עושה ברכה לבטלה, וצריך לכל הפחות שיהיה רובו יין, ככל התורה כולה שאומרים רובו ככולו. למרות שהעולת תמיד (סק"ז) והאליה רבה (סק"י) כותבים, שאפילו מעט מים פוגמים את היין, אבל להלכה הולכים אחרי הרוב שהוא יין. יש אומרים שהשלחן ערוך דיבר על שמרים דוקא, אבל מפורש בספר הבתים (שער ז אות א) שאין חילוק בזה. וגם הגאון מוילנא (שם) - שהיה כמעט כמו ראשון - כתב שהיין יהיה לפי דרך המזיגה, הן לגבי יין והן לגבי שמרים. למרות שהיה גאון אשכנזי לא סמך על הרמ"א שהקל ב-17%, והצריך רוב יין. וכן כתבו בשו"ת פני האריה החי (סימן לה), הגאון רבי זלמן (בש"ע שלו סימן רד סעיף ט, ובלוח ברכות הנהנין פ"י ס"ז) - רבם של חסידי חב"ד, חיי אדם (כלל נה סעיף ג, ד), ועוד מרבני אשכנז, שביינות שלנו החלשים אין לברך הגפן כל שאין רוב יין.

הסיבה

כ. ראש המשפחה, לפני שמקדש, ולפני שמברך ברכת "גאל ישראל" בהגדה, יזכיר לבני הבית להסב על צד שמאל, ומכללם גם הנשים והקטנים. ולמעשה אנחנו מקילים לנשים שלא היסבו בקידוש או באכילת מצה, כי קשה להם לחזור לאכול או לשתות, ולענין נשים סומכים בזה על הראב"ה (סי' תקכ"ה עמ' 154) שהיום אין חובת הסיבה, אבל גברים שלא היסבו יחזרו לשתות יין או לאכול מצה. בכל כוס יין ששותים מארבעה כוסות ובכל כזית מצה שאוכלים יש להסב, מי שרוצה להסב גם בסעודה, יש לו כריות נוחות... תבוא עליו ברכה, אבל שלא יסב בשעת קריאת ההגדה ובברכת המזון, כי צריך לקרוא אותם בדרך כבוד.

מנין הכזיתות

כא. כמה כזיתות מצה צריכים לאכול בליל הסדר? ראשית יש לדעת, שכולם חייבים במצוות הסדר ומכללן אכילת מצה, בין אנשים בין נשים.

⁴ של כרמל מזרחי שחלק מהיינות שלהם מבושלים או מפוסטרים, וכן בעוד יקבים הכשרים. אבל ביינות הגולן צריכים לשים לב, כי רוב היינות שלהם לא מבושלים.

שהולכים אחרי המשקל. וכן דעת החיד"א (בברכ"י סי' קסח סק"ד, מורה באצבע סי' ג סעיף צה) והגאון רבי חיים פלאג"י (בחיים לראש עמ' לג, ועוד) שתמיד כותבים שיעור של משקל ולא של נפח, וכן כתב רבי עבדאללה סומך בספרו זבחי צדק (יו"ד סי' צח אות ד וסי' צט אות יא), וכן תלמידו רבינו יוסף חיים בספרו בן איש חי (צו לד, חוקת יב, קרח ב, ועוד). לכן להלכה יש לשער במשקל. וכאמור שיעור רביעית י"ן הוא כ-80 גרם, ושיעור כזית מצה הוא כ-27 גרם, ולא לצמצם לאכול מצה או לשתות י"ן בדיוק כשיעור, לא יהיה קמזון, כי לפעמים נשארים פירורים בין השנים וכדומה.

תפלת חג ביחיד בצל הקורונה

כה. עקב המצב של התפשטות מגיפת הקורונה, בחג הפסח הבא עלינו לטובה נתפלל ביחיד, וגם כשמתפללים ביחיד אומרים "אבינו מלכנו" אחרי עמידה של שחרית, וידלג את כל הקטעים של "כתבנו", ובשבת וביום טוב ידלג גם הקטעים שמוזכר וידוי על חטאים, כמו בשבת תשובה. המתפלל ביחיד פטור מקריאת ספר תורה, כי חובת ספר תורה היא חובת ציבור כמו שכתבו הרמב"ן והר"ן (מגילה ה). ועוד ראשונים. אם בפרשת שמיני המגפה תעצר ב"ה, ומשרד הבריאות יאשר להתפלל במנין, ישלימו גם את הפרשה הקודמת, כי כל הציבור לא שמעו. הלל יש לומר בברכה גם בערבית של ליל הסדר אחר תפלת עמידה, אין לזה קשר לציבור דוקא, וגם בסדר פסח יאמרו הלל, וכל אחד ואחד יעשה פרסום הנס בביתו. גם הנשים חייבות באמירת הלל בליל הסדר. בליל הסדר כשמרן זצ"ל היה חוזר מבית הכנסת היה פונה לרבנית: התפללת ערבית? כן. אמרת הלל? לא, כי היא לא רגילה בכל שבת וחג לומר הלל, והיא מחכה לה שתאמר את ההלל.

יהי רצון שזוכה לחוג את חג המצות בשמחה ובדיעות, ותעצר המגיפה, ויבנה בית המקדש וזוכה לגאולה השלמה במהרה בימינו, אמן.

לעילוי נשמת

מרן מאור ישראל רבינו עובדיה יוסף בן גורגיה זיע"א

לכתחילה בין המברך ובין שאר בני הבית יאכלו ב"מוציא מצה" שתי כזיתות, כזית אחת בשביל ברכת "המוציא" וכזית שניה בשביל ברכת "על אכילת מצה", לאחר מכן יאכלו כזית ב"כורך" וכזית ב"צפון" - אפיקומן, סך הכל ארבעה כזיתות. זקנים או חולים שקשה להם, ב"מוציא מצה" יאכלו כזית אחת, וסך הכל יאכלו 3 כזיתות כעיקר הדין.

כזית - כחצי ביצה

כב. כמה הוא שיעור כזית? מחלוקת, התוספות (חולין קג): ששיעור כזית הוא כחצי ביצה, וכך סוברים גם הראב"ה (ח"ב סימן תקכה, עמ' קסד), המרדכי (ס"פ ערב פסחים בסדר ליל פסח), רבי אהרן הלוי - הרא"ה (בבדק הבית דצ"ו ע"א), המהרי"ל (בפירוש ההגדה דט"ז ע"א), תרומת הדשן (בשו"ת סימן קלט, ובפסקיו סימן כו), המהרי"ו (סימן קצג). לעומת זאת דעת הרי"ף והרמב"ם (ע' בשו"ת יחזה דעת ח"א סימן טז) כזית הוא פחות מכשליש ביצה, זו מחלוקת קיצונית מאוד. ומרן בשלחן ערוך הלכות פסח (סימן תפז) פסק: שיעור כזית, יש אומרים שהוא כחצי ביצה. כדעת התוספות וסיעתם. הפרי חדש (שם) חלק על מרן ופסק כדעת הרמב"ם, וכך פסק הכנסת הגדולה (סי' סד גה"ט אות ט). הגאון רבי ישמעאל הכהן בעל זרע אמת (בספר שבח פסח (דיני מצה אות ח) שאל, מדוע דוקא בהלכות פסח מרן כתב שכזית הוא כחצי ביצה? וישב, מחמת שאכילת מצה בפסח היא מדאורייתא מרן החמיר, אבל בשאר האכילות כזית הוא פחות מכשליש ביצה. אמנם מרן בהלכות עירובין (סימן שסח סעיף ג) פסק כדעת הרמב"ם, אבל בהלכות פסח פסק כדעת התוספות, ובאחרונים יש כמה יישובים על סתירה זו. אולם, כל האחרונים - ובראשם הרב בית דוד (אחר סי' תקלו, בדף קלו סע"א) ועוד - נקטו להלכה שלעולם ששיעור כזית הוא כחצי ביצה.

שיעור כזית בגרם

כג. כמה הוא שיעור כחצי ביצה? ביצה היא כשיעור 18 דרהם, חצי ביצה - 9 דרהם, כמה זה דרהם? הרבנים האשכנזים לא הכירו שיעור זה, כי באירופה לא היה שיעור כזה, לא ברוסיה ולא בגרמניה ולא בצרפת. דרהם הוא מטבע שהיה בארצות מזרח התיכון, בעיקר במצרים ובסוריה, ולכן חכמי הספרדים היו יותר בקיאים בשיעור זה. הגאון רבי חיים נאה היה גר בשכונת הבוכרים, והיה מקורב מאוד לחכמי הספרדים, מהם רבי יוסף ידיד הלוי וחכם עזרא עטיה, וכתב את כל השיעורים על פי מה שנהגו חכמי הספרדים, כי היתה להם קבלה דור אחר דור מהו שיעור כזית ומהו כביצה. וכתב הרב נאה (בספר שיעורי תורה עמ' קצג), שדרהם הוא 3.2 גרם, ואם כזית הוא 9 דרהם, נמצא שכזית הוא כ-29 גרם. יש קונטרס רביעיית הלוג (עמ' יג), חיברו הרב יהודה מרגולין, הוא הוכיח שם על פי מחקרים שעשה, וחיפש בספרים ואנציקלופדיות, ומצא שבמצרים הדרהם היה 2.7 או 2.8 גרם, ולכל היותר 3 גרם, ולפי זה כזית היא כ-27 גרם. וכך המסקנא, ששיעור כביצה הוא 54 גרם, ושיעור כזית הוא 27 גרם.⁵

לפי משקל ולא לפי נפח

כד. בכל השיעורים נוהגים לשער לפי המשקל ולא לפי הנפח - סמ"ק, כך כתוב בתשובת רב שרירא גאון (בתשובה שבאוצר הגאונים על מסכת ביצה סימן א) - היה לפני קרוב לאלף שנים, וכן כתב הרב המגיד (פ"א מהל' עירובין ה"א) שמזמן הגאונים דור אחר דור נהגו לשער במשקל, כי המשקל מגלה על הנפח והכל לפי עיני הרואה. גם הכף החיים (סימן קסח סקמ"ו) כתב שמנהגנו לשער לפי משקל ואין לשנות. גם הפתח הדביר (סימן קצ) טורח לבאר היטב מדוע הולכים אחר המשקל, כי הלא הרמב"ם בפירוש המשניות (פ"א דעידות מ"ב) כתב שהולכים אחרי הנפח, וגם הוא מסקנתו

⁵ מרן האבא זצ"ל היה לו בבית משקל, והיה שוקל את הכזיתות של המצה והמרור בליל הסדר עצמו, במשקל מכני, לא דיגיטלי ח'ו... וכן היה שוקל את הכרפס שיהיה פחות מכזית, והיה מחלק לכל בני הבית.